

«БЕКТЕМИН»

К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин илим, мамлекеттик тил жана эл аралык байланыштар боюнча проректору, ф. и. д., профессор Г.М. Мурзахмедова

« 5 » _____ 2024-ж.

К.Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин Экология жана менеджмент факультетинин экология жана жаратылышты пайдалануу, география, туризм жана табигый илимдер кафедраларынын Орозалиев Алымкул Абдикеримовичтин «**Баткен областынын суу-жер ресурстарынын колдонулушун баалоо, коргоо жана анын көйгөйлүү маселелери**» аттуу темадагы 25.00.36 – геозкология адистиги боюнча география илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык ишин талкуулоо боюнча 2024-жылдын 3-декабрында кеңейтилип өткөрүлгөн жыйындын № 4-протоколунун

КӨЧҮРМӨСҮ

03.12.2024 ж.

Бишкек шаары

Жыйындын төрайымы: Молдобачаева А. Д. – география илимдеринин кандидаты, экология жана жаратылышты пайдалануу кафедрасынын башчысы, доцент.

Катчысы: Стамалиева Ж. С. - экология жана жаратылышты пайдалануу кафедрасынын ага окутуучусу.

Кафедра жыйынына катышкандар: г.и.к., доцент Молдобачаева А.Д. (25.00.36); г.и.д., доцент Топчубаев А. Б. (25.00.36); э.и.д., профессор Калманбетова Г. Т. (08.00.05); г.и.к., доц. м.а. Муктар к. К. (25.00.36); г.и.к., доц. м.а. Шаршенова Д. К. (25.00.36); г.м.и.к., доцент Ормуков Ч. (25.00.01); г.и.к., доцент Асыкулов Т. А. (25.00.36); э.и.к., доцент Мамытов А. С. (08.00.01); т.и.к., доцент Абдужабаров Х. А. (07.00.02); м.и.к., доц.м.а. Тыныбекова Г. А. (14.00.17); э.и.к., доцент Алимбеков К. А. (08.00.05); ага окут. Сатыбалдиева У.Ж.; ага окут. Орозакунов А.И.; ага окут. Кадыркулов А.К.; ага окут. Молдошев А.Д.; ага окут. Жанузакова Ч.О.; ага окут. Асанбек у. Анвар.

Илимий жетекчи: г.и.д., доцент Дылдаев М.М (25.00.24).

Күн тартибинде:

1. Изденүүчү Орозалиев Алымкул Абдикеримовичтин «Баткен областынын суу-жер ресурстарынын колдонулушун баалоо, коргоо жана анын көйгөйлүү

маселелери» аттуу темадагы 25.00.36 – геоэкология адистиги боюнча география илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясын талкуулоо.

2. Орозалиев Алымкул Абдикеримовичтин **«Баткен областынын суу-жер ресурстарынын колдонулушун баалоо, коргоо жана анын көйгөйлүү маселелери»** аттуу диссертациясы боюнча 25.00.36 – геоэкология адистиги боюнча кандидаттык экзамендин кошумча программасын талкуулоо жана бекитүү.

Угүлдү: Жыйындын төрайымы география илимдеринин кандидаты, доцент Молдобачаева А.Д. күн тартибинде кафедранын изденүүчүсү Орозалиев Алымкул Абдикеримовичтин **«Баткен областынын суу-жер ресурстарынын колдонулушун баалоо, коргоо жана анын көйгөйлүү маселелери»** аттуу темадагы 25.00.36 – геоэкология адистиги боюнча география илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алуу үчүн изденип жазылган диссертациялык ишин талкуулоого коюлуп жаткандыгын баяндады.

Жыйындын төрайымы: Урматтуу кесиптештер! Бүгүнкү күн тартибинде Орозалиев Алымкул Абдикеримовичтин география илимдеринин доктору, профессордун милдетин аткаруучу Дылдаев Мирлан Муктаровичтин жетекчилиги астында шифр: 25.00.36 – геоэкология адистиги боюнча география илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алуу үчүн **«Баткен областынын суу-жер ресурстарынын колдонулушун баалоо, коргоо жана анын көйгөйлүү маселелери»** темасына жазылган диссертациялык ишин талкуулоону сунуштоого уруксат берүүңүздөрдү суранам.

Диссертациялык иш К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин «Экология жана жаратылышты пайдалануу» кафедрасында бекитилип, аткарылган. Изилдөө ишинин негизги жоболору жана тыянактары илимий конференцияларда жакталып, илимий журналдарга 14 макаласы жарыяланган. Изилдөө ишинин натыйжалары К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин экология жана жаратылышты пайдалануу жана география, туризм жана табигый илимдер кафедраларынын окуу процесстеринде колдонулган. Диссертациялык үч баптан турат; киришүүдөн, корутундудан жана колдонулган адабияттардан. Илимий иштин темасы К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин окумуштуулар кеңешинин жыйынында 28.02.2014 жылы 7-токтомдун негизинде ректордун приказы менен бекитилген.

Сөз диссертациялык иштин негизги жоболору жана маңызы менен тааныштыруу үчүн К.Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин экология жана жаратылышты пайдалануу кафедрасынын изденүүчүсү Орозалиев Алымкул Абдикеримовичке берилет. Убакыт 15 мүнөт.

Изденүүчү изилдөө ишинин мазмуну боюнча баяндама жасады (баяндама тиркелет).

Жыйындын төрайымы: Биз изденүүчүнүн диссертациялык ишинин негизги жоболору менен тааныштык. Урматтуу коллегалар! Диссертациялык иштин структурасы, маани-маңызы боюнча суроолор болсо изденүүчүгө берсеңиздер болот.

Алимбеков К.А. - экономика илимдеринин кандидаты, доцент. Илимий ишиңизге канча жылдык анализ жүргүзүлдү жана экономикалык мааниси кандай?

Изденүүчү. Бул негизги илимий ишке Баткен областынын суу жер ресурстары анализдөөнүн 20 жылдык арадыгындагы маалыматтарды камтыган. Экономикалык мааниси аймактын суу жер ресурстарын үнөмдүү пайдалануу калктын социалдык экономикалык абалын өнүктүрүүгө жана азык-түлүк коопсуздугун алдына алууга чоң мааниси бар.

Тыныбекова Г.А. - медицина илимдеринин кандидаты, доценттин милдетин аткаруучу: Сиздин илимий ишиңиздин практика жаатында кайсыл аймактарда колдонулду?

Орозалиев А.А. Менин илимий ишимдеги жер ресурстарын туура пайдаланууда суу ресурстарын тамчылатып сугаруу ыкмасын жана суу ресурстарынын санын баткен райондук суу чарба башкармалыгында колдонуп жатышат.

Абдужабаров Х. А. - тарых илимдеринин кандидаты, доцент. Сиздин илимий ишиңиздеги тондуруу ыкмасы ошол аймак үчүн канчалык натыйжалуу?

Орозалиев А.А. Климаттын температурасы бул аймактарда жогору болгондуктан айыл чарбага өтө чоң таасирин тийгизе албайт бирок тоо алдындагы өрөөндөрдө мал чарбачылыгы үчүн пайдалуу жактары бар жана чакан аймактардын нымдуулугун бир канча убакытка сактай алат.

Кадыркулов А.К. - ага окутуучу. Илимий ишиңизде кандай ыкмаларды колдондуңуз?

Орозалиев А.А. Аймактын суу-жер ресурстарын изилдөөдө географиялык-гидрологиялык ыкманы жана жергиликтүү калк менен климаттын өгөрүүсүнө жараша сурамжылоо ыкмалары ошондой эле М.И. Львовичтин бийик тоолуу аймактар үчүн суу ресурстарын эсептөөнүн теңдемеси колдонулду.

Молдошев А.Д. - ага окутуучу. Баткен областынын жер ресурстарынын сапаты кандай?

Орозалиев А.А. Баткен областынын жер ресурстарынын сапаты боюнча жакшы абалдагы сугат жерлер 51609 га. Канааттандыраарлык 1815 га. Мелоративдик начар жерлер 3815 га. Саздак шор баскан жерлер 1070 га. Шор кыртыштуу саз жерлер 1389 га.

Сатыбалдиева У.Ж. - ага окутуучу. Айыл чарбасында суу ресурстарын колдонуудагы негизги көйгөйлүү маселелер?

Орозалиев А.А. Суу ресурстарын пайдалануудагы негизги көйгөйлөр төмөндөгүлөр: сууга болгон аяр мамилени сезишибиз керек. Айыл чарбасында суу ресурстарын үнөмдүү пайдалануу, аймакта суунун тартыштыгы, суунун жерге бат сиңип кетиши, суу ресурстарын туура эмес пайдалануу, суу түтүктөрүнүн жетишсиздиги, эскилиги жеткен суу куурдарынын иштен чыгышы, жаңы технологиялардын тартыштыгы.

Жыйындын төрайымы: Дагы суроолор барбы? Эгерде суроолор жок болсо анда сөз рецензенттерге берилет.

Жыйындын төрайымы: Дагы суроолор барбы? Эгерде суроолор жок болсо анда талкуулоого өтсөк.

Топчубаев А. Б. – география илимдеринин доктору, доцент. Ош мамлекеттик педагогикалык университетинин профессору; Диссертациялык иштин темасы өтө актуалдуу, жазылыш структурасы талаптарга жооп берет. Илимий жаңылыгы мен адис катары алып караганымда Баткен областынын суу-жер ресурстары боюнча эң алгачкы эмгек. Баткен областы суу-жер көйгөйлөрү боюнча маселе өтө курч. Эгерде илимде ушундай илимий иштер көп болсо анда Аймактын экономикалык, экологиялык социалдык көйгөйлөрү тезирээк чечилет деген ойдомун. Илимий иштин маңызы туура иреттелип жазылган, көп жылдык материалдар камтылган, илимий иш бир эле өндүрүштө колдонулбастан билим берүү тармактарында маалымат иретинде жогорку окуу жайлардын студенттерине лекция түрүндө колдонууга болот. Жыйынтык сунуштары мазмундуу, изилдөөдө колдонгон ыкмасын туура келет. Иш болгон жерде кемчилдиктер болот бирок илимий иштин беделине терс таасирин тийгизбейт. Анча-мынча техникалык каталарга жол берилген. Мен ойлойм кийинки этаптарга чейин такталып түзөлөт. Жалпысынан алып караганда Орозалиев Алымкул Абдикеримовичтин диссертациялык ишин коргоо сунуштайм.

Асыкулов Т. А. - география илимдеринин кандидаты, доцент. Орозалиев Алымкул Абдикеримовичтин диссертациясы менен таанышып чыккамын. Илимий иштин изилдөө объектиси катары Баткен областынын аймагында жайгашкан суу ресурстары, дар ыялардагы суу ресурстарын түзүүчү элементтер жана жер ресурстарынын пайдалануусу, жер ресурстары жана топурак кыртышы эрозиясы өтө орчундуу көйгөйлөрдүн бири. Темасы өтө актуалдуу жана көп эмгекти талап кылат. Алдыга коюлган максаттарга жетүү үчүн автор Баткен областынын суу-жер ресурстарынын коргоо жана сарамжалдуу пайдалануу үчүн атайын илимий түрдө иш аракеттердин негизин түзүдү. Ландшафтын бийиктик алкактуулук боюнча суу-жер ресурстарынын көлөмү жана пайдалануу, келечекте колдонулушу боюнча географиялык-гидрологиялык ыкманын негизинде эсептеп чыккандыгы илимий иштин жаңылыгын көрсөтүп турат. Ошондой эле жер кыртышынын эрозиялык жактан бузулушу. Жыйынтыктап айтканда азыркы мезгилде аймактын суу-жер ресурстарын эффективдүү колдонуу аныкталды.

Ошондуктан мен Орозалиев Алымкул Абдикеримовичтин диссертациялык ишин коргоо сунуштайм.

Абдужабаров Х. А. - тарых илимдеринин кандидаты, доцент: К.Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин «Менеджмент жана мамлекеттик муниципалдык башкаруу» кафедрасынын профессору; Алымкул Абдикеримовичти көп жылдар аралыгында чогуу иштештик. Илимий диссертациясын темасы боюнча мен билгенден жыйырма жылдай аралыгынан бери эмгектенип келүүдө. Айрыкча суу-жер көйгөйлөрү Кыргызстандын түштүгүндө көйгөйлөрдүн сап башында турат. Тарыхый, экономикалык, маданий, социалдык жактан аймактын көйгөйлөрүнүн чечилишине бул илимий эмгектин өз салымы бар деп эсептейм. Жогоруда профессор А. Топчубаевдин далилдүү келтирген сөздөрүнө толук кошулам жана бул А. Орозалиевдин диссертациялык ишин коргоого сунуштайм.

Жыйындын төрайымы : Суроолоруңуздарбы барбы? Анда сөздү илимий жетекчисине берсек.

Илимий жетекчиси, география илимдеринин доктору, доцент Дылдаев М.М.

Диссертация темасы өтө актуалдуу жана бүгүнкү күндүн талабы. Автор сунуш кылынган диссертациялык иштин аткаруунун натыйжасында өзүнүн жыйынтыктарды жана сунуштарды киргизген.

Областын аймагында азыркы мезгилге чейин эле суу ресурстарын коргоо маселелери көтөрүлүп келгендиги баарыбызга белгилүү. Ал эми эгемендүүлүктү алгандан бери түштүк Кыргызстандын анын ичинен Баткен областынын эл чарбасын өнүктүрүү дагыда болсо суу ресурстарын пайдалануу жана коргоо бүгүнкү күндүн талабдарына ылайык шайкеш келбей көйгөйлүү маселе катары каралууда.

Биз ушул көйгөйлүү маселелерди теориялык жактан изилдөө жана климаттын өзгөрүүсүнө жараша жаратылыш компоненттеринин өзгөрүүсү анын ичинен суу-жер ресурстарына табигый экологиялык жана экономикалык жактан баа берүү, Кыргызстандын дарыяларынын башка коңшу мамлекеттерге эч кандай пайдасы жок агып кетүүсү Кыргызстандын аймагындагы суунун көлөмү илимий теориялык жана практикалык жактан алгачкы илимий иш десек болот.

Изилденген аймактын климаттын өзгөрүүсүнө жараша суу-жер ресурстарынын экологиялык, экономикалык, сандык жактан талдоодогу көйгөйлүү маселелерди чечүүдө илимий кеңири маалыматтарды алып, аны практика жүзүндө айыл чарбасынын өнүгүшү үчүн бири-бирине айкалыштырган илимий диссертация деп эсептейм.

Жактоого сунушталган А. Орозалиевдин жазылган диссертациялык иши КР Президентинин алдындагы УАК тын 25.00.36 - геоэкология багыты

боюнча география илимдеринин кандидаттык даражасын изденип алууга толук жооп берет.

Жыйындын төрайымы: Рахмат Мирлан Муктарович! Кийинки сөздү рецензенттерге берсек.

Муктар к. К. - география илимдеринин кандидаты, доценттин милдетин аткаруучу (рецензент). Орозалиев Алымкул тандап алган темасы бүгүнкү күндө актуалдуу темалардын бири. Диссертациядагы биринчи бапта, ал изилдөөнүн темасы боюнча адабияттарга обзор жана аймактагы суу-жер ресурстарынын көйгөйлөрүнө илимий ойду этаптарга бөлүп анализдеп, чечүүнүн жолдорун сунуштаган. Ошондой суу-жер ресурстары боюнча жаңы багыттарды белгилеген. Изденүүгө багытталган суу-жер ресурстары боюнча илимий көптөгөн эмгектерди салыштырган.

Диссертациянын баяндап жазуу тартиби автор тарабынан түзүлгөн илимий максаттарга жооп берет. Ошондой эле ыраатуулугу логикалык жактан туура тандалган. Диссертациянын материалдары бап, бөлүм, бөлүмчө пункттарга бөлүнгөн

Экинчи бапта Аймакты изилдөөнүн методологиясы жаны илилдөө ыкмалары берилген. Мында диссертациянын изилдөө объектисине жана изилдөө предмети аныкталып, статистикалык маалыматтар менен камтыгандыгы көрүнүп турат. Изилдөө объектиси катары Баткен областынын аймагында жайгашкан суу-жер ресурстарын комплекстик түрдө анализдеген.

Изилдөө предмети катары изилденип жаткан аймактын суу ресурстарына географиялык-гидрологиялык усулду пайдалануу менен баа берген.

Ал эми үчүнчү бапта изденүүчү изденүүнүн натыйжаларын көйгөйлөрүн чечүүнүн багыттарын сунуштаган. Ошондой эле Баткен областынын суу жер ресурстарын пайдаланууда геоэкологиялык көйгөйлөрдүн аймактарга тийгизген таасирлерин чечүү жолдору сунушталган.

Албетте, иш болгон жерде кемчиликтер жана катачылыктар да болот. Диссертацияны редакциялап, грамматикалык жана орфографиялык каталарын ондоп чыгуу керек.

Кетирилген кемчилдиктер диссертациянын беделине жол бербейт.

Диссертант жогоруда айтылган каталарды ондоп, кемчиликтерди эске алса диссертацияда коюлган максат менен милдеттер аткарылып иштин жаңылыгы, жыйынтыктары негиздүү болот деп ойлойм. Жалпысынан, Орозалиев Алымкул Абдикеримовичтин диссертациялык ишин коргоо сунуштайм.

Шаршенова Д. Ш. – география илимдеринин кандидаты, доценттин милдетин аткаруучу (рецензент). Орозалиев Алымкул Абдикеримовичтин диссертациялык иши киришүү, үч баптан, корутунду, колдонулган адабияттардын тизмесинен турат. Диссертациялык иштин баптын бөлүштүрүлүшүндө, чагылдырып берүүдө тең салмактуулук сакталган жана аларга болгон жыйынтыктардан турган илимий талдоочулук изилдөө катары

жазылып, теориялык жана практикалык маанилүүлүгү боюнча автор тарабынан изилдөөгө аракет жасалып, иште бир катар илимий жаңылыктар катары Батен областында биринчилерден болуп, суу-жер ресурстарына сандык жактан баа берилсе, бүгүнкү күндөгү аймактын жер ресурстарын биргеликте каралган алгачкы диссертациялык иш болуп эсептелет.

Биринчи бапта суу ресурсарынын илимий жактан изилдеген окумуштуулардын эмгектерине токтолуп изилдөө ыкмаларына анализ берилген. Ал эми жер реформаларын ишке ашыруу сөзсүз түрдө жергиликтүү аймактын деңгээлинде суу ресурстарын изилдөө, суу ресурстарына сандык жактан баа берүү илимий иштин илимий жактан изилдөөгө түрткү бергендиги көрүнүп турат. Изилденип жаткан аймактын географиялык-гилрологиялык усулдун негизинде суу ресурстарынын коргоо жана сарамжалдуу пайдалануу боюнча илимий теориялык негизин түзүлгөн. Азыркы климаттын өзөрүүсүнө байланыштуу Баткен областынын суу ресурстарына кайрадан жаңы шарттарда баалоо жүргүзүлгөн.

Ал эми экинчи бапта жер ресурстары жана андагы геоэкологиялык көйгөйлүү маселелерди чечүүнүн жолдору аныкталган жана суу ресурстарын колдонууда эл аралык практиканы колдонууну сунуштаган ошондой эле климаттын өзгөрүүсүнө байланыштуу дарыя сууларынын сезондор боюнча өзгөрүүсү жана айыл чарбага тийгизген таасирлери каралган.

Үчүнчү бапта адам баласынын жаратылышка тийгизген терс таасиринин натыйжасында суу-жер ресурстарынын экологиялык көйгөлүү маселелери чагылдырылып, илимий түшүнүктөрдүн негизинде изилденип жаткан аймакта төмөндөгүдөй көйгөлүү маселелер аныктаган. Жаратылышты коргоо, Суу-жер ресурстарынын экологиясындагы терс көрүнүштөр, Жер кыртышынын эрозиялык жактан бузулушу сыяктуу көйгөйлөрдү илимий теориялык негизин түзгөндүгү көрүнүп турат.

Жалпысынан алып караганда, диссертациянын жыйынтыктоочу негиздерин илимий чөйрөдө гана теоретикалык жактан пайдалануу менен чектелбестен, бул илимий иштеги сунуштардын негизги принциптерин Баткен суу чарба башкармалыгында колдонуп жаткандыгы анын практикалык иш жүзүндө туура экендигин далилдеп турат. Эгерде ушундай жергиликтүү аймактардын климаттык шартына жараша илимий эмгектер көп жазылса жергиликтүү адистерге чоң жардамы болот деген ойдомун.

Диссертациялык иштеги жетишкендиктер менен бирге, айрым кемчиликтер боюнча белгилей кетсек: грамматикалык катачылыктар кездешет. Диссертант жогоруда айтылган каталарды оңдоп, кемчиликтерди эске алат деген ойдомун.

Издөнүүчү Орозалиев Алымкул Абдикеримовичтин «**Баткен областынын суу-жер ресурстарынын колдонулушун баалоо, коргоо жана анын көйгөйлүү маселелери**» атуу темадагы география илимдеринин

кандидаты кумушт уулук даражасын алууга талаптанып жазылган диссертациялык иши Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Жогорку аттестациалык комиссиясынын талабына жооп берет жана 25.00.36 – геоэкология адистиги боюнча коргоого сунуштоого болот.

Асыкулов Т. А. - география илимдеринин кандидаты, доцент. Урматтуу жыйындын катышуучулары изденүүчү Орозалиев Алымкул Абдикеримовичтин диссертациясынын актуалдуулугу жана иштин мазмуну менен толук таанышып чыктык. Диссертантка карата маңыздуу пикирлер айтылды. Эми Орозалиев Адымкул Абдикеримовичтин «Баткен областынын суу-жер ресурстарынын колдонулушун баалоо, коргоо жана анын көйгөйлүү маселелери» аттуу темадагы диссертациялык ишине бүтүм чыгаруу сунуш кылынат.

БҮТҮМ

Изилдөө темасынын актуалдуулугу. Кыргыз Республикасынын эгемендүүлүктү алышы менен эл чарбасынын ар тараптан өнүгүшү үчүн айлана чөйрөнү коргоо жана суу-жер ресурстарын сарамжалдуу пайдалануу бүгүнкү күндүн башкы көйгөйлүү маселелердин бири болуп келүүдө.

Азыркы мезгилде Баткен областынын башкы экономикалык, социалдык багыттарын көтөрүүдө айыл чарбасынын өнүгүүсүнүн бирден бир жолу болуп, суу-жер ресурстарын үнөмдүү жана сарамжалдуу пайдалануу зарылчылыгы келип чыкты.

Биз ушул көйгөйлүү маселелерди теориялык жактан изилдөө жана климаттын өзгөрүүсүнө жараша жаратылыш компоненттеринин өзгөрүүсү анын ичинен суу-жер ресурстарына табигый экологиялык жана экономикалык жактан баа берүү, Кыргызстандын дарыяларынын башка коңшу мамлекеттерге (Өзүбекстан, Тажикстан) эч кандай пайдасы жок агып кетүүсү Кыргызстандын аймагындагы суунун көлөмү илимий теориялык жана практикалык жактан ойлондуруучу маселелер деп эсептейбиз.

Изилденип жаткан аймактын климаттын өзгөрүүсүнө жараша суу-жер ресурстарынын экологиялык, экономикалык, сандык жана сапаттык жактан талдоодогу көйгөйлүү маселелерди чечүүдө илимий кеңири маалыматтарды алып, аны практика жүзүндө айыл чарбасынын өнүгүшү үчүн бири-бирине айкалыштырып кароо жана пайдалануу бүгүнкү күндүн башкы актуалдуу маселелердин бири.

Диссертациялык ишти изилдөөнүн максаты жана милдеттери.

Илимий изилдөөнүн жүрүшү географиялык-гидрологиялык ыкманын негизинде аймактын суу-жер ресурстарына геоэкологиялык жактан баа берүү,

акыркы мезгилдеги климаттын тийгизген таасирин аныктоо жана бул ресурстарды пайдалануудагы геоэкологиялык көйгөйлөрдү илимий жактан талдоо жүргүзүү болуп эсептелет.

Ушундай максатка ылайык диссертацияда төмөндөгүдөй милдеттер белгиленди:

1. Аймактын бийиктик алкактар боюнча суу-жер ресурстарынын түзүлүшүн географиялык мыйзам ченемдүүлүкүн алкагында изилдөө жүргүзүү;
2. Аймактын суу ресурстарын сандык жактан баалоо жүргүзүү жана азыркы колдонуп жаткан көлөмүнүн көйгөйлөрүн анализдөө;
3. ГИС ыкмасынын негизинде бүгүнкү күндүн изилденип жаткан аймактын карталарын түзүү(Нымд., топ. Жан сч)
4. Жер ресурстарынын бүгүнкү күндөгү абалына геоэкологиялык баа берүү;
5. Азыркы климаттын өзөрүүсүнө байланыштуу аймактын суу ресурстарына кайрадан жаңы шарттарда баалоо жүргүзүү;
6. Аймактын суу-жер ресурстарынын коргоо жана сарамжалдуу пайдалануу үчүн атайын илимий түрдө иш аракеттердин негизин түзүү жана ошондой эле адаптация механизмдерин сунуштоо.

Илимий изилдөөнүн жаңылыгы. Алынган маалыматтардын жана изилдөөлөрдүн негизинде Баткен областынын суу-жер ресурстарына баа берүү жана андагы көйгөйлөрдү чечүү жолдору төмөнкү илимий жыйынтыктар менен аныкталды.

- Баткен областынын бийиктик алкактар боюнча суу-жер ресурстарынын түзүлүшүн географиялык мыйзам ченемдүүлүгү аныкталып, аймактын физикалык-географиялык шарттары негизги фактор катары көрсөтүлдү;
- Суу ресурстарын сандык жактан такталып, бүгүнкү күндө бул областа суунун жетишсиздиги боюнчалды баа берилди;
- ГИС ыкмасынын негизинде төмөндөгү географиялык карталар иштелип чыкты (жылдык атмосфералык жаан-чачындардын өлчөмү, жылдык буулануунун, областынын климаттык өзгөрүүсүнө байланыштуу 2100-жылга чейинки болжолдуу карталары түзүлдү.
- Климаттын өзгөрүүсүнө байланыштуу жана ошондой эле чарбачылыктын терс таасири бул аймакта аныкталды жана тиешелүү сунуштар каралды;
- Азыркы климаттын өзөрүүсүнө байланыштуу аймакта жаңы заманбап

технологияларды колдонуу зарыл экендиги аныкталып, жеке тиричилик жана чарбачылыкта жаңыча көз карашта калыптандыруу маселелери каралды;

- Аймактын суу-жер ресурстарынын коргоо жана сарамжалдуу пайдалануу үчүн атайын илимий түрдө иш аракеттердин жана туура пландоо менен бирге илимий жактан тастыкталган адаптация механизмдерин иштелип чыкты.

Алынган наийжалардын практикалык маанилүүлүгү. Баткен областынын суу-жер ресурстарынын колдонулушун баалоо, коргоо жана анын көйгөйлүү маселелерин изилдөөдө көп жылдык статистикалык, картографиялык, схемалык көрсөтмөлөр жана диаграмма иретинде чагылдырылган маалыматтардын негизинде бир канча сунуштар берилген. Географиялык-гидрологиялык усулду колдонуунун негизинде биринчи жолу Баткен областынын аймагында суу ресурстарынын санына бийиктик алкактар баа берилет. Бул усулдун (метод) суу ресурстарына колдонулушу аймактагы административдик райондор, жергиликтүү айыл аймактар үчүн экономикалык жана социалдык жактан өнүгүшнө оң натыйжасын берет. Азыркы климаттын өзөрүүсүнө байланыштуу Баткен областынын суу ресурстарына кайрадан жаңы шарттарда баалоо жүргүзүүдө сунуштар белгиленди. Жер ресурстарына бүгүнкү күндөгү сапатына баа берилди. Суу ресурстарын колдонууда бассейндик башкаруу механизмин киргизүү тажрыйбасы жана дүйнөлүк суу ресурстарын колдонуудагы көптөгөн мамлекеттердин практикасынын негизинде сунуштар киргизилди жана компенсация жолдорунун механизми каралды.

Илимий изилдөөнүн натыйжаларын жалпы билим берүү системаларында атап айтсак жогорку жана орто окуу жайларда (Кыргызстандын географиясы, гидрология, геоэкология, мелиоративтик география) предметтерин окутууда кошумча жергиликтүү маалымат иретинде студенттер үчүн пайдаланууга болот.

Алынган жыйынтыктардын экономикалык маанилүүлүгү.

Бул илимий изилдөөлөрдүн жыйынтыктарын областык, райондук жана айыл аймактык суу чарба мекемелеринде колдонууга болот. Диссертациялык иштин жыйынтыктары калкты суу менен камсыз кылуу жана өнөр жай ишканаларын ошондой эле сугат иштеринин жүргүзүүдөгү негизги булак болуп саналат. Баткен областынын экономикасын алдыга жылдыруу жана калктын социалдык абалын көтөрүү аймактагы айыл чарба тармагында жер реформаларын ийгиликтүү ишке ашыруунун негизинде жүргүзүлөт. Анын

ичинде суу-жер ресурстарын сарамжалдуу пайдалануу аймактын экономикалык чыгымдарын азайтат.

Жогоруда айтылган көйгөйлүү маселелерди чечүү жолдору илимий изилдөөлөрдө сунушталды. Бул көйгөйлүү маселелерди чечүүгө жумшалган илимий эмгек Баткен областынын экономикасын көтөрүүгө оң таасирин тийгизет.

Диссертацияны коргоого коюлган негизги жоболору.

- Баткен облусунун суу-жер ресурстарынын азыркы абалы аридик зонасынын климаттык жаратылыш факторлорунун өзгөчөлүктөрүнүн натыйжасы болуп саналат. Бул аймактын жаратылыш шарттарынын түзүлүшү бийиктик алкактуулук менен бирге глобалдык процесстердин жыйындысы болуп эсептелет. мейкиндик жана бийиктик зоналуулугун аныктаган.
- Каралып жаткан аймактын азыркы мезгилге чейин суу-жер ресурстарын комплекстүү геоэкологиялык жактан баа берүү, жаратылышка тийгизген терс таасирин жана компоненттеринин өзгөрүүсүн изилдөө, бүгүнкү күнгө чейин бирдиктүү бир илимий түрдө азыркы болуп жаткан климаттык өзгөрүүдө системага салынган эмес.
- Аймактын суу-жер ресурстарынын туруктуу жана сарамжалдуу пайдалануу үчүн атайын илимий түрдө иш аракеттерин арттыруу жана илимий-прикладтык туура пландоо менен бирге, тастыкталган адаптация механизмдерин сунуштоо менен оң натыйжаларды жетүүгө болоорун шарттайт.
- Баткен областынын суу-жер көйгөйлөрүн чечүүдөгү маанилүү милдеттердин бири болуп эл аралык тажрыйбаны колдонуу менен деталдуу илимий изилдөөлөрдүн негизинде экосистемалык жана бассейндик суу башкаруу принцибинин ишке ашыруу менен бул аймактын туруктуулугун сактап калуу болоорун аныктайт.

Изденүүчүнүн жеке салымы. Диссертациялык иштин негизин Баткен областынын ӨКМ нын гидрометеорологиялык көзөмөлдөө пункттарынан 2004-2024-жылдар аралыгындагы алынган маалыматтар, Фергана өрөөнүндө жайгашкан кошуна өлкөлөрдүн метеостанциясынан алынган маалыматтар, Баткен областык бассейндер аралык суу чарба башкармалыгынын фондулук жана архивдик материалдар, статистикалык-эсептик булактар, картографиялык жана илимий адабий булактардан алынган маалыматтарга илимий талдоо жүргүзүлдү.

Аймактын суу ресурстарын сандык жактан баа берилип, азыркы мезгилдеги климаттын өзөрүүсүнө байланыштуу Баткен областынын суу ресурстарына кайрадан жаңы шарттарда кароо үчүн мамлекеттер аралык бассейндик башкаруу боюнча сунуштар аныкталды. Суу-жер ресурстарын пайдалануудагы экологиялык көйгөйлөрдү аныктоо жана чечүү жолдору сунушталды.

Ошондой эле чогултулган статистикалык маалыматтарга таянып, Баткен областынын атмосфералык жаан-чачындардын өлчөмү көрсөткөн, жылдык буулануунун, климаттын типтеринин жана климаттык өзгөрүүсүнө байланыштуу 2100-жылга чейинки болжолдуу карталары түзүлдү.

Диссертациянын натыйжаларын апробациялоо. Диссертациялык иштин негизги жыйынтыктары жана усулдук сунуштары жергиликтүү жана чет элдик басылмаларда жарык көрдү.

Ж. Баласагын атындагы Кыргыз Улуттук Университетинин жарчысы (26-27-беттер)., Бишкек, 2014. Ж. Баласагын атындагы Кыргыз Улуттук Университетинин жарчысы (73-75-беттер);, Статья опубликована в “Вестник БГУ” материалы международной научно-практической конференции 2007г., АНС –СИБАК «Иновации в науке» журнал №3, (64). 19.02.2017 г. №3461., Статья опубликована в Евразийское научное объединение 2018 г., Извещения вузов Кыргызстана, №2, 2019., Статья опубликована в журнале Наука новые технологии и инновации Кыргызстана, №11, 2019 г., Статья опубликована в журнале Наука новые технологии и инновации Кыргызстана, №12, 2019 г., Статья опубликована в журнале Извещения вузов Кыргызстана, №6, 2020 г., Статья опубликована в журнале “Наука и современность” 31.01.2020 г., Наука новые технологии и инновации Кыргызстана, №7, 2024 г., Наука новые технологии и инновации Кыргызстана, №7, 2024 г., Международная научно-практическая конференция. Изменение климата и его влияние на окружающую среду. Ташкент, 28.10.2024г., Известия вузов Кыргызстана, № 8, 2024г.

Илимий-теориялык изилдөөлөрдүн жыйынтыктары Бишкек мамлекеттик университетинин экология, география жана туризм багытындагы студенттер үчүн пайдаланууга сунушталган. Диссертация боюнча жарыяланган макалалардын саны 14. КР ПУАК сунуштаган илимий жергиликтүү жана чет элдик журналдарында жарык көргөн.

Издөнүүчүнүн материалдарын карап чыгып **«Баткен областынын суу-жер ресурстарынын колдонулушун баалоо, коргоо жана анын көйгөйлүү маселелери»** аттуу диссертациясы 25.00.36 – геоэкология адистигине ылайык

келет жана Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Жогорку аттестациалык комиссиясынын талабына жооп берет.

2-маселе Орозалиев Алымкул Абдикеримовичтин «**Баткен областынын суу-жер ресурстарынын колдонулушун баалоо, коргоо жана анын көйгөйлүү маселелери**» аттуу диссертациясы боюнча 25.00.36 – геоэкология адистиги боюнча кандидаттык экзамендин кошумча программасын талкуулоо жана бекитүү.

Жыйындын төрайымы: Биздин бүгүнкү кеңейтилген кафедранын жыйынында изденүүчү Орозалиев Алымкул Абдикеримовичтин кандидаттык экзамендин кошумча программасын кароо жана толуктоо менен өтүү жаңыдан кирген талап катары каралган. Аткарылган диссертациялык иш боюнча кандидаттык экзаменди тапшыруу үчүн, атайын дисциплинанын кошумча программасы боюнча сөздү – география илимдеринин кандидаты, доценттин милдетин аткаруучу, Муктар к. Керезге берилет.

Угулду: Муктар к. Керез - география илимдеринин кандидаты, доценттин милдетин аткаруучу, Геоэкология адистиги боюнча кандидаттык экзамендин кошумча программасынын мазмуну боюнча маалымат берди.

Жыйындын төрайымы: Аткарылган диссертациялык иштин негизинде кандидаттык экзаменди тапшыруу үчүн, атайын дисциплинанын кошумча программасы боюнча изденүүчү Орозалиев Алымкул Абдикеримовичке суроолор барбы?

Суроо: Асыкулов Т. - география илимдеринин кандидаты, доцент география менен экология тармактарын бириктирген суроолор камтылдыбы?

Жооп: Ооба камтылды.

Суроо: Молдошев А. – ага окутуучу. Программада климаттын өзгөрүүсү боюнча суроолор түзүлгөнбү?

Жооп: Ооба түзүлгөн.

Суроо: Орозакунов А. – ага окутуучу. Кыргызстандын экологиясы боюнча суроолор мисал иретинде келтирилген аймактар боюнча барбы?

Жооп: Ооба бар.

Жыйындын төрайымы: Урматтуу кесиптештер! Бүгүнкү күн тартибиндеги **2-маселе боюнча** изденүүчү Орозалиев Алымкул Абдикеримовичке 25.00.36 – геоэкология адистиги боюнча кандидаттык экзамендин кошумча программасына байланыштуу суроолор жокпу?

Экинчи маселе боюнча талкуу.

Муктар к. Керез. - география илимдеринин кандидаты, доценттин милдетин аткаруучу.

Диссертациялык иши боюнча кандидаттык минимумду тапшыруу үчүн атайын дисциплинанын кошумча программасы – Геоэкология боюнча бекитүү үчүн талап кылган критерийлерге толук ылайык келет.

Жыйындын төрайымы: Урматтуу кесиптештер, кошумча программа боюнча дагы кимде кандай суроолор бар? Менимче диссертант жогоруда берилген суроолорго канаттандыраарлык жооп берди деп ойлойм. Башка суроолор жок болсо, изденүүчүнүн диссертациялык иши боюнча кандидаттык экзаменди тапшыруу үчүн атайын кошумча программаны бекитүү үчүн добуш берүүнү сунуштаймын.

Сунушту добушка коём.

Баары 18.

Макул-18

Каршы -жок

Калыс -жок

Сунуш бир добуштан кабыл алынды.

К.Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин Экология жана менеджмент факультетинин экология жана жаратылышты пайдалануу, география, туризм жана табигый илимдер кафедраларынын кеңейтилген жыйыны Орозалиев Алымкул Абдикеримович **«Баткен областынын суу-жер ресурстарынын колдонулушун баалоо, коргоо жана анын көйгөйлүү маселелери»** аттуу темадагы диссертациясы боюнча билдирүүсүн, берген суроолорго карата жоопторун, талкууга чыгып сүйлөгөндөрдүн пикирлерин угуп төмөндөгүдөй

ЧЕЧИМ КАБЫЛ АЛДЫ

1. Орозалиев Алымкул Абдикеримовичтин **«Баткен областынын суу-жер ресурстарынын колдонулушун баалоо, коргоо жана анын көйгөйлүү маселелери»** аттуу темадагы 25.00.36 – геоэкология адистиги боюнча география илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясы КР Президентинин алдындагы Улуттук аттестациялык комиссиясынын “Окумуштуулук даражаларды ыйгаруунун тартиби жөнүндө жобого” толугу менен жооп берет деп эсептелсин.
2. Орозалиев Алымкул Абдикеримовичтин **«Баткен областынын суу-жер ресурстарынын колдонулушун баалоо, коргоо жана анын көйгөйлүү маселелери»** аттуу темадагы 25.00.36 – геоэкология адистиги боюнча география илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясынын чечими кабыл алынсын жана Д 25.24.698 И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети жана Ош мамлекеттик университетинин алдындагы география илимдеринин доктору (кандидаттык) окумуштуулук даражасын ыйгаруу боюнча түзүлгөн

Д 25.24.698 Диссертациялык кенешинде коргоого сунушталсын.

3. Орозалиев Алымкул Абдикеримовичтин «Баткен областынын суу-жер ресурстарынын колдонулушун баалоо, коргоо жана анын көйгөйлүү маселелери» атуу темада экзамен тапшыруу үчүн 25.00.36 – геоэкология багыты боюнча кошумча кандидаттык экзамендин программасы бекитилсин.

Жыйындын төрайымы:
география илимдеринин
кандидаты, доцент

Молдобачаева А. Д.

Жыйындын катчысы:
экология жана жаратылышты
пайдалануу кафедрасынын
ага окутуучусу

Стамалиева Ж. С

КОЛУН ТАСТЫКТАЙРЫН
ПОДПИСЬ ЗАВЕРЯЮ
КАДРЛАР БӨЛҮМҮНҮН БАШЧЫСЫ
ЗАВЕДУЮЩИЙ ОТДЕЛА КАДРОВ
«05» 12 2024 ж.

